

Abraham Mossel

Amsterdam 11 oktober 1891

Midden-Europa 31 maart 1944

52 jaar

Abraham Mossel werd in 1891 geboren als zoon van Simon Mossel en Mirjam Martha van der Wijk. Het gezin woonde aan de Rapenburgerstraat 41 in Amsterdam, midden in de Jodenbuurt.

Toen hij 19 jaar was besloot Abraham met twee vrienden, Gerard Perfors en Frans van der Hoorn een voettocht naar Palestina te maken. (Marie Perfors, de vrouw van Gerard voegde zich later bij de groep.) De vrienden vonden elkaar in de idealen van vegetarisme, pacifisme, atheïsme en geheelonthouding. Het moest een reis worden van verbroedering tussen culturen. De expeditieleden bekwaamden zich in het Esperanto, een universele taal.¹

In 2020 is over deze reis en de levens van de vrienden een boek verschenen: 'De Wereldwandelaars', geschreven door Wim Willems. Hij nam de titel over van het boek dat Bram Mossel zelf over deze reis schreef.

Veel van de volgende informatie over Bram Mossel is afkomstig uit dit boek.

In 1911 vertrok de groep van drie vrienden uit Amsterdam vanaf de Dam, uitgezwaaid door een grote groep vrienden, familie en nieuwsgierigen..

Tijdens de reis hielden zij dagboeken bij en maakten foto's en tekeningen. Ze voorzagen in hun onderhoud door regelmatig reisverslagen te sturen naar verschillende Nederlandse kranten, zoals De Amstel Bode, Wereldkroniek, De Prins en De Vegetarische Bode. Ook verkochten zij ansichtkaarten met hun eigen portret.

¹ Joodsmonument.nl

In Palestina viel de groep uiteen. Abraham Mossel zette zijn reis voort en kwam via Egypte en Soedan terecht in Eritrea, vanwaar hij wilde oversteken naar India. Door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was hij echter genoodzaakt terug te keren naar Nederland.

In 1925 maakte hij met zijn verloofde Hendrina Schweiger een fietstocht door Spanje en Spaans-Marokko. Ook toen vertrokken zij weer, omringd door veel publiek, vanaf de Dam. Bram maakte op zijn reizen prachtige schetsen die nog te bewonderen zijn via de website van het Joods Historisch Museum.

In 1927 maakte het stel nog een reis maar daarna gingen Hendrina en Bram uit elkaar. Bram vestigde zich als fotograaf in Loenen aan de Vecht en trouwde daar in september 1929 met Catharina Margaretha Hopper, Toos was niet Joods.

'Ze hadden een slaapkamer op de bovenste etage van een klein huis met een tuintje aan de Vecht in de Gruttersteeg 7 in het dorpse Loenen. Op de begane grond een winkel waar Bram fotoapparatuur verkocht, met een studio en een donkere kamer voor het ontwikkelen van zijn portretten. Achter in de woning lagen de huiskamer en een keuken. Zo herinnerde Toos het zich toen haar zoon Bob haar in 1986 naar de eerste jaren van het huwelijk met zijn vader vroeg. Nadat het gezin Mossel naar Amsterdam was teruggekeerd – vanaf 1932 woonden ze er op diverse adressen – zat zij, om het gezinsinkomen aan te vullen, model op dezelfde kunstopleiding in het Rijksmuseum waar haar echtgenoot tekenen had geleerd'.²
Het echtpaar kreeg drie zoons, Frans, Bob en Wim.

Toos, Bram, Frans en Bob³

² Uit De Wereldwandelaars

³ Foto ontvangen van Wim Willems

SOEST

In november 1940 vestigde het gezin zich in Soest aan de van Weedestraat 49, waar Bram een fotowinkel begon, genaamd 'Artistiek'.

Vanaf de lente van 1941 mocht Bram niet langer zijn winkel exploiteren. Hij deed toen wat velen in zijn situatie deden: hij vroeg een niet-Joodse man uit de buurt om overdag zijn zaak te beheren, waarna hij 's nachts in de donkere kamer zelf de foto's ontwikkelde. Zo bleef er geld binnenkomen.

Omdat hij hoopte hiermee zijn vrouw en kinderen te beschermen scheidde Bram in januari van zijn vrouw. Toos en de kinderen verhuisden in april naar de Willem de Zwijgerlaan 23.⁵ Toen in mei 1942 Joden verplicht de jodenster moesten dragen, weigerde Bram dat te doen.

Op nummer 6 in de van Weedestraat woonde Jan Adriaanse, een NSB'er.

*'Op 14 juli 1942 ging Adriaanse langs bij het politiebureau, want hij vond het ongepast dat een Jood op zijn fiets rondreed⁶ en ook nog eens zonder een davidster op zijn bovenkleding te dragen – een dubbele overtreding volgens de verordeningen van de nazi's. Wilde Mossel soms het beleid van de bezetter trotseren, vroeg de NSB'er zich luidop af, en hij diende een officiële aanklacht in. Op het politiebureau probeerde men nog hem over te halen zijn beschuldiging in te trekken, want het leek evident waar het op uitdraaide als Bram in handen van de Duitsers viel. Maar nee, Jan Adriaanse vond dat deze Jood het veld moest ruimen. Al was het maar omdat hij hem, een NSB'er, meerdere malen zou hebben beledigd en zelfs een keer vlak naast hem op de grond had gespuugd.'*⁷

Adriaanse heeft zich vervolgens waarschijnlijk tot de Sicherheitsdienst zelf gericht. Op 14 augustus om 10.30 kwam er bij de politie van Soest een telefoontje binnen van de Sicherheitspolizei van Amsterdam met de opdracht om Abraham Mossel te arresteren en de volgende dag over te brengen naar Euterpestraat 99 te Amsterdam, kamer 30. Abraham werd om 10.45 uur diezelfde dag gearresteerd en de volgende ochtend door rechercheur de Vries overgebracht naar de Euterpestraat Amsterdam, het hoofdkwartier van de Sicherheitsdienst.⁸

'Dat zetelde in hetzelfde gebouw als de Zentralstelle für Jüdische Auswanderung, verantwoordelijk voor de deportatie van Joden naar de concentratie- en werkkampen in Duitsland en Polen.

Het duurde niet lang voor Toos in actie kwam en de trein naar Amsterdam nam, waar ze, zo wil het familieverhaal, belet vroeg bij Ferdinand aus der Fünten, de tweede man bij de

⁴ Soester Courant 22 november 1940

⁵ Dat is de Prins Bernardlaan. Op last van de bezetter was die naam tijdens de oorlog veranderd in Willem de Zwijgerlaan.

⁶ In juni 1942 moesten Joden hun fietsen inleveren en het werd hun verboden om nog te fietsen.

⁷ Uit: *de wereldwandelaars*.

⁸ Politierapport gemeente Soest 14 en 15 augustus 1942

SD.⁹ Ze kreeg de gelegenheid om hem in het Duits uit te leggen dat de arrestant drie christelijke zonen had, dus niet voor vervolging in aanmerking kwam. Vele jaren na de oorlog vertelde ze in de familiekring dat het haar bijna gelukt was, want Aus der Füntten had gezegd: 'Neem hem maar mee.' Eenmaal samen op weg naar de uitgang ging echter opnieuw een Nederlandse NSB'er op zijn bureaucratische strepen staan. Hij vond Bram wel degelijk een 'rasechte Jood', en gescheiden, dus hij hoorde met de trein naar Westerbork te worden getransporteerd. En zo is het ook gegaan.

Vanwege zijn Joodse afstamming, zoals het in nazitermen heette, werd Bram Mossel op 4 september 1942 van het Drentse doorgangskamp gedeporteerd naar het oosten. Hij besloot onderweg zijn leeftijd met negen jaar te verlagen, waardoor hij op een van de transporten naar Auschwitz in het Poolse plaatsje Cosel uit de trein werd gehaald en tewerkgesteld in Sankt-Annaberg. Volgens de administratie van het Nederlandse Rode Kruis kwam hij daarna via kamp Anhalt in het gevreesde werkkamp Fürstengrubbe in Opper-Silezië terecht, waar hij in de steengroeven moest werken. Het was uitputtende arbeid, zeker voor een ongetrainde vijftiger. Laat in 1943 zou hij zijn overgebracht naar het concentratiekamp Gross-Rosen bij het Poolse gehucht Rogoznica, waar hij opnieuw slavenarbeid moest verrichten. Dit was een van de wreedste nazikampen, waar de ingezetenen zelden langer dan negentig dagen in leven bleven. Hier bezweek Bram Mossel, de man met het fotografische oog, op 31 maart 1944 aan vlektyfus. Ver van huis, ver van zijn drie zonen en zijn dappere vrouw, zonder tekenblok. Als hij nog schetsen heeft kunnen maken, wat niet waarschijnlijk is, dan zijn die in de -naden van de geschiedenis verdwenen.¹⁰

Het volgende stuk is een deel van een in memoriam, uitgesproken door Winnifred Perfors bij het leggen van een Struikelsteen voor het voormalige huis van het gezin Mossel, prins Bernhardlaan 23, op 4 mei 2016.

(...)

De ontredde was groot voor Brams vrouw Toos, de elfjarige Frans, zesjarige Bob en de vierjarige Wim. Voor de ongeveer achttien maanden oude Rosette, het kleine nichtje van Bram (dochtertje van zijn broer Simon) moest een ander onderduikadres worden gezocht en dat werd gelukkig ook gevonden. (...)

Toos was duidelijk niet bang en heeft eind 1942-begin 1943 nog enkele maanden aan drie onderduikers, de heer Andriesen en het echtpaar Peerenboom onderdak geboden. Alle drie hebben zij de oorlog overleefd. Abrahams oudste zoon Frans heeft in de tijd van de voedselschaarste verschillende voedseltochten ondernomen als 14 jarige jongen. Op de fiets, klein karretje daar achter ging hij de boeren af, vooral in Overijssel. Deze tochten duurden vaak 1 a 2 weken. Er zijn verhalen van slapen in een hooiberg, maar ook dat Duitsers en ook NSB'ers echte ellendelingen waren die regelmatig wat bij elkaar was gesprokkeld of duur gekocht was, weer afpakten. Frans heeft op jacht naar eten zo goed mogelijk geprobeerd voor zijn moeder en broers te zorgen. Toch is er behoorlijk honger geleden.

Het Rode Kruis regelde dat Bob en Wim na de oorlog met een transport mee konden naar Zweden om aan te sterken. Frans kon helaas niet mee, de leeftijdsgrens om mee te kunnen was 11 jaar. (...)

⁹ De leider van de SD voor Noord-Holland en Utrecht was Willi Lages.

Aus der Funten had de informele leiding over de [Zentralstelle für jüdische Auswanderung](#) (Centraal bureau voor Joodse emigratie).

¹⁰ Uit *De Wereldwandelaars*

Het gezin is verschillende keren verhuisd, in Soest maar ook naar Nijkerkerveen, Diemerbrug en in een woonboot op verschillende plekken in Amsterdam. De zonen gingen naar de Ambachtsschool voor een opleiding als elektricien. Zij waren alle drie duidelijk erfelijk belast o.a. met een enorme reislust. In 1952 ging Frans als eerste naar Australië, er waren al wat contacten met Nederlanders in Perth. Op 1 april 1954 vertrok Bob als tweede, Frans haalde hem met de motor op van de boot. (...) In 1959 volgde als laatste de weduwe van Abraham, Toos met jongste zoon Wim. Vanaf die tijd woonde het hele gezin van Bram dus na vele omzwervingen allemaal in Adelaide, Australië. (...)
Bram heeft helaas nooit geweten dat zijn zoons hebben gezorgd voor vier kleinkinderen en vier achterkleinkinderen voor hem, die allen in Adelaide, Zuid Australië wonen.

Na de oorlog bleek hoe de naaste familie van Bram enorm door de Jodenvervolging in de tweede wereldoorlog was getroffen. Veel van zijn broers, zusters, zwagers, schoonzusters, neefjes en nichtjes zijn vermoord in Sobibor en Auschwitz. Gelukkig waren er ook enkele overlevenden, o.a. Abrahams oudere zus Betje. Enkele van haar kleinkinderen waren hedenochtend aanwezig bij de steenlegging ter nagedachtenis van hun oudoom Bram.¹¹

Jan Adriaanse werd in 1947 veroordeeld tot 15 jaar gevangenisstraf.

12

Bronnen

Archief Eemland
Collectie Joods Historisch Museum
joodsmonument.nl
Soester Courant
Wim Willems, *De Wereldwandelaars*
Winnifred Perfors, In memoriam Abraham Mossel

¹¹ Winnifred Perfors.

<https://www.4-5-mei.nl/stolperstein-abraham-mossel>

¹² Soester Courant 28 januari 1947